

TILNING LEKSIK-SEMANTIK TIZIMI,
QIYOSIY TIPOLOGIK IZLANISHLAR VA
ADABIYOTSHUNOSLIK MUAMMOLARI

MATERIALLAR TO‘PLAMI

XV



**O`ZBEKISTON REESPUBLIKASI OLIY TA`LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI

**TILNING LEKSIK-SEMANTIK TIZIMI,
QIYOSIY TIPOLOGIK IZLANISHLAR VA
ADABIYOTSHUNOSLIK MUAMMOLARI**

MATERIALLAR TO`PLAMI

XV

**"Durdona" nashriyoti
Buxoro – 2025**

UO‘K 81'372(08)+81'25(08)

81.2-3+81.2-7

T 43

Tilning leksik-semantik tizimi, qiyosiy tipologik izlanishlar va adabiyotshunoslik muammolari XV [Matn] : to'plam / M.I. Gadoeva.- Buxoro: Sadridin Salim Buxoriy, 2025.-256 b.

KBK 81.2-3+81.2-7

To'plamda Respublikamiz olimlari, ilmiy tadqiqotchilarning filologik mavzular doasidagi, jumladan, aniq til dorisidagi lingvistik qarashlari; qiyosiy–tipologik izlanishlari; tillarni o'rganish vositalari va millat, milliy madaniyatning amaliy globallashi davrida tildan foydalanish muammolari, qo'llanma, tillarni o'rganish usullari; adabiyotshunoslik, tarjimashunoslik istiqbollari borasidagi fikr-mulohazalari o'z ifodasini topgan.

To'plam filologik yo'nalishdagi ilmiy izlanuvchilar, katta ilmiy xodim izlanuvchilar, talabalar, magistrlar va talabalarga mo'ljallangan.

Tahrir hay'ati:

Xamidov O.X., (BuxDU professori), **Rasulov T.X.** (BuxDU professori), mas'ul muharrir **Rasulov Z.I.** (BuxDU f.f.d. (DSc), **Gadoyeva M.I.** (BuxDU f.f.d. (DSc), **Haydarov A.** (BuxDU professori), mas'ul kotib **Djumaeva N.Dj.** (BuxDU f.f.f.d. (PhD))

To'plovchi va nashrga tayyorlovchi:

M.I.Gadoyeva filologiya fanlari doktori (DSc),

Taqrizchilar:

Davlatova M.X., Buxoro davlat tibbiyot instituti dotsenti, f.f.f.d.(PhD)
Qobilova N.S., BuxDU Ingliz tilshunosligi kafedrası dotsenti, f.f.f.d.(PhD)

To'plamdan o'rin olgan maqolalardagi fakt va raqamlarning haqqoniyligi, mazmuni va savodxonligi uchun mualliflarning o`zlari mas'uldirlar.

BuxDU Ilmiy texnik kengashda muhokama qilingan va nashrga tavsiya etilgan (6-sonli bayonnoma, 25-yanvar, 2025-yil).

ISBN 978-9910-634-64-2

Peeta recognizes this atmosphere and chooses to preserve his own identity, regardless of the games' atmosphere. He is mainly concerned with how the environment will impact who he actually is as a human being. The atmosphere created in The Hunger Games is one of desperation and debasement

List of used literature:

1. Collins S. "The Hunger Games" (the first book of trilogy). New York: 2008 –P.384
2. Collins S. The Ballad of Songbirds and Snakes New York: 2020 – P.331
3. Collins S. Catching Fire. New York: Scholastic inc, 2009 –P.364
4. Mentz S. *Romance for sale in early modern England: the rise of prose fiction*. Routledge. 2017
5. Musinova, R. M. (2021). AESTHETIC VALUE IN ENGLISH, UZBEK AND TAJIK NATIONAL CULTURES. *Academicia Globe: Inderscience Research*, 2 (05), 380-389. <https://scholar.google.com/scholar?cluster=5865546397028567962&hl=en&oi=scholar>

KOGEZIYA VA KOGERENSIYA HAQIDA NAZARIY QARASHLAR

Saidova Muxayyo Umedilloevna

BuxDU dotsenti, f.f.f.d.

Badiiy diskursda kogeziya va kogerensiya asar matnining yaxlitligi va ma'nosini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Ular asar tuzilishi, g'oya uzviyligi va mantiqiy bog'liqligini ta'minlaydi. Kogeziya va kogerensiya haqidagi ta'limotlar matnshunoslik va tilshunoslikda matnning yaxlitligi va bog'liqligini tahlil qilish uchun asosiy tushunchalar hisoblanadi. Ushbu tushunchalar matnshunoslikning alohida yo'nalishlari sifatida XX asrda rivojlandi. M.A.K. Halliday va R. Hasan kogeziya va kogerensiya nazariyasini matnshunoslikda chuqur o'rgangan va ularni ajratib, alohida ta'riflagan. Halliday va Hasan matnning grammatik va leksik vositalar orqali yuzaki bog'liqligini ifodalaydi. Ular kogeziyaning 5 asosiy turini ko'rsatadi: *referentsiya (ishorat)*, *ellipsis (gap qisqarishi)*, *bog'lovchi vositalar (conjunctions)*, *substitutsiya (bir elementni boshqa vosita*

bilan almashtirish), leksik bog'liqlik (*repetitsiya, sinonimiya, antonimiya*). Kogerensiya esa matnning ma'nosini anglatadi va o'quvchining idrokida shakllanadigan yaxlitlik hisoblanadi. Hallidayning fikricha, kogerensiya matnni kontekstual va semantik jihatdan bir butun qiluvchi tushunchadir.

Van Deyk va Kintsch kogerensiyani chuqurroq tushunish uchun uni psixologik va kognitiv jarayonlar bilan bog'lashadi. Ular o'quvchining matnni idrok etishida kogerensiyaning quyidagi turlarini ajratadilar: *Global kogerensiya* - matnning umumiy mavzusi yoki g'oyasi bilan bog'liqlik. Masalan, hikoyadagi har bir epizod umumiy mavzuni yoritadi. *Lokal kogerensiya* - matndagi gaplar va jumlar o'rtasidagi sabab-oqibat yoki mantiqiy aloqadorlik. Van Deykning fikricha, matn o'quvchi ongida tarkib topadigan ma'no tizimi bo'lib, uning mantiqiy bog'liqligini o'rganish muhimdir.

Beaugrande va Dresslarning matn yaxlitligi nazariyasi nuqtai nazaridan matnni yaxlit tizim sifatida tushunish uchun bir qancha mezonlarni belgilashadi. Ularning fikricha, kogeziya va kogerensiya matn yaxlitligini ta'minlovchi asosiy omillardan biridir. *Kogeziya* - matnning yuzaki grammatik va leksik jihatdan bog'lanishi bo'lsa *kogerensiya* - matnning mazmuniy va semantik jihatdan bog'liqligi deb ta'riflashadi. Ular kogerensiyani *bilim asosida tashkil qilinadigan jarayon* deb hisoblashadi. Matnni tushunish uchun o'quvchi o'z bilim va tajribasiga asoslanadi.

Keyingi olimlar Brown va Yule matnning muloqotdagi vazifasini o'rgangan. Ular kogeziya va kogerensiyani matnning kommunikativ maqsadi bilan bog'laydi. *Kogeziya* - lingvistik vositalar orqali matnning mantiqiy bog'liqligi, *kogerensiya* - matnni tushunishda kontekst va o'quvchining bilimlari bilan uyg'unlik deb yuritishadi. Ularning fikricha, muloqot muvaffaqiyatli bo'lishi uchun matnning semantik bog'liqligi muhim.

Rankema kogeziya va kogerensiyani lingvistik va pragmatik jihatdan o'rganadi va bu *tabaqalashtirilgan yondashuv* sifatida fanga o'rganiladi. *Lingvistik bog'liqlik* bu so'zlar va gaplar o'rtasidagi grammatik aloqadorlik va *pragmatik bog'liqlik* esa matnning kontekstual mantiqiyliigi va foydalanuvchi ehtiyojlariga mos kelishi deb ta'kidlashadi.

Kognitiv tilshunoslikda kogerensiya ma'no qurilish jarayonida o'quvchining fikrlash jarayoniga asoslanadi. Fauconnier va Turner

kogerensiyani mental xaritalar va ma'no sathlarini uyg'unlashtirish sifatida ko'radi. Bundan tashqari, kogeziya va kogerensiyaga oid boshqa yondashuv va qarashlar ham mavjudki, ular ushbu hodisalarga boshqacha qarashadi. *Formalistik yondashuv* - kogeziya matnning formal (grammatik va leksik) tomoniga asoslanadi, kogerensiya esa semantik ma'noda matnni yaxlit qilishni anglatadi deb qaraydi. *Funksional yondashuv* Matnning kommunikativ vazifasi bilan bog'liq. Masalan, badiiy matnda obrazlar va voqealar orasidagi ma'noli bog'liqlik kogerensiyani ta'minlaydi. *Pragmatik yondashuv* - matnni tushunish uchun o'quvchining ehtiyojlari, kontekst va maqsadi muhim deb hisoblaydi.

Kogeziya badiiy matnning grammatik, leksik va sintaktik darajadagi bog'liqliklarini ifodalaydi. Bunda olmoshlar, bog'lovchilar, yuklamalar va shakl o'zgarishlari orqali gaplar orasidagi bog'liqlik yaratiladi. Masalan: *U sahroga qaradi. U yerda hech kim yo'q edi.* Ushbu misolda "u" olmoshi grammatik kogeziya vositasi sifatida ishlatilgan. Sinonimlar, antonimlar va takror (so'z yoki iborani takrorlash) orqali matnning uzviyligi ta'minlanadi. Gaplar tuzilishidagi o'xshashlik yoki parallelizm badiiy matnning bog'liqligini ta'minlaydi. Masalan: *Tongda qushlar sayraydi, daraxtlar shivirlardi.*

Kogerensiya asar mazmunining mantiqiy va konseptual bog'liqligini anglatadi. Bu qism o'quvchining matnni tushunishi uchun zarur hisoblanadi. Maqsadga yo'naltirilganlik, har bir epizod umumiy syujet yoki mavzuga xizmat qiladi. Semantik uzviylik, obrazlar va voqealarning mazmuniy bog'liqligi nazarda tutiladi. O'quvchi interaktsiyasi, kogerensiya o'quvchining matn mazmunini mustaqil ravishda tushunishi va mantiqiy bog'liqlarni topishiga imkon beradi.

Shunday qilib, badiiy diskursda kogeziya va kogerensiya nafaqat matnning strukturasi, balki uning estetik va ma'naviy qiymatini shakllantiruvchi muhim unsurlardir, Kogeziya va kogerensiya haqidagi mavjud ta'limotlar matnning grammatik, leksik, semantik va pragmatik jihatdan qanday bog'liq ekanligini tushuntiradi. Halliday va Hasanning lingvistik yondashuvi, Van Deykning kognitiv yondashuvi va Beaugrande-Dresslarning kommunikativ mezonlari bu masalani turli nuqtai nazarlardan yoritadi. Har bir yondashuv matnning yaxlitligini tahlil qilishga turlicha uslubda yondashadi, ammo ularning barchasi bir narsani ta'kidlaydi: kogeziya va kogerensiya matnning mantiqiy va semantik bog'liqligini ta'minlaydi.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Brown, G., & Yule, G. (1983). "Discourse Analysis". Cambridge: Cambridge University Press.
2. Halliday, M. A. K., & Hasan, R. (1976). "Cohesion in English". London: Longman.
3. Renkema, J. (2004). "Introduction to Discourse Studies". Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
4. Yule, G. (1996). "Pragmatics" Oxford: Oxford University Press.

THE INFLUENCE OF GRAMMATICAL COHESION ON STRUCTURAL COHERENCE IN ENGLISH LITERARY DISCOURSE

Saidova Mukhayyo Umedilloevna,

Associate Professor of the Department of English Linguistics,

Doctor of Philosophy in Philology (PhD)

Sayfiyeva Madina Saydullo qizi,

*First-year Master's student specializing in Linguistics (English
Language)*

Annotation: This thesis explores the role of grammatical cohesion in maintaining structural coherence within literary discourse. Focusing on O. Henry's "Two Thanksgiving Day Gentlemen", the study examines how cohesive devices such as reference, substitution, and conjunctions operate in the narrative to ensure continuity of meaning, even in a text with a fragmented structure. By analyzing these devices, the paper demonstrates how O. Henry crafts a coherent narrative flow, despite abrupt shifts and disjointed events, through strategic use of grammatical cohesion.

Key words: Grammatical cohesion, structural coherence, substitution, conjunctions, ellipsis, cohesive devices, literary discourse, textual analysis, narrative structure, cause and effect, cohesion in literature, linguistic analysis, fragmented narrative, textual continuity, sentence-level cohesion, pronoun reference, substituting nouns, discourse markers, narrative flow, logical connections, transitional devices, story cohesion, literary coherence, sentence cohesion, language in literature, structural analysis, literary techniques, smooth narrative transitions, event sequencing. In literary texts, coherence is achieved not only through thematic consistency but also through

MUNDARIJA

Расулов З.И. Эллиптик гаплар тадқиқотида айрим лингвистик атамаларнинг қўлланилиши	3
Gadoyeva Mavlyuda Ibragimovna, Xayrulloeva Azizabonu Tojiddinovna. Kiyim-kechak leksikasining lingvomadaniy o'ziga xosligi	5
Gadoeva Mavlyuda Ibragimovna, Rakhmonova Jasmina Matyokubovna. The role of proverbs and idioms in english culture..	11
Djalilova Zarnigor Bakhodirovna, Nutfullayeva Lolakhon Firuzovna. How does culture and social influences effect on advertisement discourse?	15
Saidova Zulfizar Khudoyberdievna. Understanding bloom's taxonomy: its role and impact on the learning process.....	20
Qosimova N.F. Tarjimada asliyatni idrok etishning kognitiv jarayonlari.....	23
Rakhmatova Mekhriniso Musinovna. Implicature of a literary discourse	26
Saidova Muxayyo Umedilloevna. Kogeziya va kogerensiya haqida nazariy qarashlar	29
Saidova Mukhayyo Umedilloevna, Sayfiyeva Madina Saydullo qizi. The influence of grammatical cohesion on structural coherence in english literary discourse.....	32
Saidova Muxayyo Umidullayevna, Tursunova Sarvinoz G'afurovna. "Tom sawyerning sarguzashtlari" asarining stilistik tahlili.....	36
A.A.Haydarov, M.U.Yodgorova. Inson tuyg'ulari ifodalanishining o'ziga xos xususiyatlari.....	39
Haydarov Anvar Askarovich, Alimova Mubina. So'z ma'nolarining intensivligi	42
Haydarov Anvar Askarovich, Sattorova Shaxrizoda Umedjon qizi. Qiyoslanayotgan tillardagi fonetik va grafik uslubiy vositalar	46
Kobilova Nargisa Sulaymonovna, Azimova Maftuna. Different viewpoints on the concept of evaluation in language	50
Хайдаров Анвар Аскарлович, Барноева Мадинабону Акбаровна. Градуонимия в узбекском и английском языках: основные подходы и методологии.....	52

**TILNING LEKSIK-SEMANTIK TIZIMI, QIYOSIY
TIPOLOGIK IZLANISHLAR VA ADABIYOTSHUNOSLIK
MUAMMOLARI**

MATERIALLAR TO`PLAMI

XV

<i>Muharrir:</i>	<i>A. Qalandarov</i>
<i>Texnik muharrir:</i>	<i>G. Samiyeva</i>
<i>Musahhih:</i>	<i>Sh. Qahhorov</i>
<i>Sahifalovchi:</i>	<i>M. Bafoyeva</i>

Nashriyot litsenziyasi AI № 178. 08.12.2010. Original-maketdan bosishga ruxsat etildi: 11.02.2025. Bichimi 60x84. Kegli 16 shponli. «Times New Roman» garn. Ofset bosma usulida bosildi. Ofset bosma qog'ozi. Bosma tobog'i 16,0. Adadi 100. Buyurtma №86

“Sadriddin Salim Buxoriy” MCHJ
“Durdona” nashriyoti: Buxoro shahri Muhammad Iqbol ko'chasi, 11-uy.
Bahosi kelishilgan narxda.

“Sadriddin Salim Buxoriy” MCHJ bosmaxonasida chop etildi.
Buxoro shahri Muhammad Iqbol ko'chasi, 11-uy. Tel.: 0(365) 221-26-45